

BACHELOROPPGAVE

Tittel: "Indoktrinering & Apostasi"

Navn: Mats Liland

Studium: Bachelor i Psykologi

Sted: Høyskolen i Lillehammer, 2007

ABSTRACT

This article asks the question of which parents would be most likely to indoctrinate their offspring. Then looks at the phenomenon of indoctrination, its process, and what characterize indoctrinated individuals. It then asks the question of how strong indoctrination can be as a form of intense socialization. Further, we look at some individuals, who come from a strong religious background, but break with the religion of their parents and become secular. What led to their apostasy? And, what implications do their cases have for understanding how an individual can break free from their indoctrinated beliefs? It's a difficult topic to investigate due to the ethical and political sensitivity of research on children's religious development, and the lack of empirical evidence. This article will therefore hopefully stimulate more research on the area, and be a general consciousness-raiser. The author tapped into research on resilience, religious socialization, apostasy and indoctrination. This article concludes that apostasy is caused by many factors, but that high intelligence and confidence in one's own intellectual competence is of particular importance.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Innledning:	s. 4
Den nikenske Trosbekjennelse	
Problemstillinger	s. 4
Hoveddel og Diskusjonsdel	s. 5
Holdninger til Barneoppdragelse	
Brennende Iver	
Diskusjon: Hvorfor religiøse fundamentalister?	s. 6
Indoktrinering	s. 8
Hjernevasking og Propaganda	s. 9
Oppdragelse og Respekt	
Undervisning: Ikke Hva, men Hvordan	s. 10
Klassisk Betinging	
Hindring av Eksponering for Uønsket Stimuli	s. 11
Sosialiseringens Makt	s. 12
Kjennetegn Ved De Som Motstår Indoktrinering	s. 13
De Utrolige Apostater (UA)	s. 14
Diskusjon: Hva Førte Til De Utrolige Frafall?	s. 16
Resiliensprosesser hos UA	s. 19
Konklusjoner	s. 20
Referanse	s. 22
Vedlegg	s. 24
1.1: Religious Fundamentalism Scale	
1.2: Undervisning av Ateisme/Kristendom i Offentlige Skoler	s. 25
1.3: Den Spørrende Tenåring	s. 26
1.4: Religious Emphasis Scale	s. 27
1.5: Christian Orthodoxy Scale	s. 28
1.6: The Paths to Reassurance and the Paths to Doubt	s. 30

INNLEDNING

Den Nikenske Trosbekjennelse

”Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper. Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn, vår Herre, som ble unnfanget ved Den Hellige Ånd, født av jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfestet, død og begravet, før ned til dødsriket, stod opp fra de døde tredje dag, før opp til himmelen, sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd, skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde. Jeg tror på Den Hellige Ånd, en hellig, alminnelig kirke, de helliges samfunn, syndenes forlatelse, legemets oppstandelse og det evige liv” (Den Norske Kirke, 2007).

Hvor mye av denne trosbekjennelsen tror du på? Alt? Litt? Ingenting? Hva enn du tror, *hvorfor* tror det? Hvorfor tror du ikke noe annet? Ditt svar vil kanskje begynne med hva du ble lært som barn av dine foreldre. Vi adopterer våre foreldres ideologi, nesten like sikkert som vi arver hudfargen vår (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

I hvilken grad foreldre forsøker å overføre sin ideologi til barna varierer, imidlertid, sterkt. På den ene siden, har man de som tar det standpunkt at barn ikke skal lære så mye hva, som hvordan, de skal tenke. På den andre siden, har man de som går til ytterligheter for å forsøke forsikre seg at deres barn adopterer visse anskuelser (e.g. Humphrey, 1998; Dawkins, 2006).

Det er imidlertid ikke alltid indoktrinering lykkes. En sjelden gang bryter et barn med foreldrenes ideologi, gjerne i ungdomsalderen. Som en løvetann, bryter de seg gjennom asfalten, selv om alt tilsier at det ikke burde være mulig (Altemeyer & Husberger, 1997).

PROBLEMSTILLINGER

Hvilke foreldre er mest trolige til å indoktrinere sine barn? Hva forstår vi med indoktrinering? Hva karakteriserer prosessen av indoktrinering og hvilke effekter har dette på det indoktrinerte individ? Hvor sterk er sosialiseringens makt? Hva kjennetegner individer som kommer fra en sterk religiøs bakgrunn, men som bryter med familiens religion i ungdomsalderen og blir sekulære? Hvilke psykologiske faktorer førte til deres apostasi? Og,

hvilke implikasjoner kan funn fra disse løvetannbarn ha for å belyse hvilke resiliensfaktorer vi ville kunne finne hos individer som gjør at de kan kognitivt bryte ned innpodede anskuelser?

HOVEDDEL OG DISKUSJONSDEL

Holdninger til Barneoppdragelse

Det ligger ikke i naturen av et forelder-barn forhold at foreldre utviser selbeherskelse til ikke å forsøke overføre sin ideologi til sine barn (Humphrey, 1998). Foreldre varierer imidlertid sterkt i den grad de utviser en slik selbeherskelse. På den ene siden, har man de foreldre som f.eks. mener at: Foreldre har ingen rett til å påtvinge sine barn deres ideologi. En slik rettighet krenker barns rettighet til selvbestemmelse. Å være foreldre er et privilegium. Barn er for unge til å gjøre opp deres egen mening om ideologi, og skal derfor ikke lære så mye hva de skal tenke, som hvordan de skal tenke. Ethvert individ har en ukrenkelig rettighet til å velge for seg selv hva det vil tro og hvilken ideologi det vil følge. Foreldre må derfor sikre at barn blir eksponert for alle mulige synspunkter. Så når barna har blitt objektivt eksponert for bevisene for og mot begge sider av en sak, kan de nå sine egne konklusjoner (e.g. Dwyer, 1994; Humphrey, 1998; Dawkins, 2006).

På den andre siden, har vi de foreldre som er villige til å gå til ytterligheter for å forsøke sikre at deres barn adopterer visse anskuelser. Noen vil gå rettens vei for å forsvare hva de mener er deres rettighet som foreldre til å bestemme hva deres barn skal og ikke skal lære. Tanken på at deres barn vil falle for en annen ideologi kan være grusom for dem, og de vil dermed gjøre nærmest alt i deres for å forsøke hindre at det skjer. Om barna skulle bryte med deres ideologi, blir de gjerne utstøtt, og ansett som en ny fiende i den kosmiske kamp mellom det Gode og det Onde (e.g. Dwyer, 1994; Humphrey, 1998; Dawkins, 2006; Ali, 2007). Men, hvilke foreldre tenderer å ta en slik tilnærming til barneoppdragelse – å indoktrinere sine barn?

Brennende Iver

I en studie ble et utvalg kanadiske studenter spurt om å reagere på to hypotetiske situasjoner (Hunsberger & Altemeyer, 2006). I den første situasjonen, hadde en lov blitt vedtatt som krevde vigorøs undervisning av Kristendommen i offentlige skoler i Canada, med det mål at studentene skulle bli kristne. I den andre situasjonen, ble studentene fortalt om en lignende

lov, bare at dette var i et moderne muslimsk demokrati hvor deltagernes barn gikk på skole, og hvor Islam skulle vigorøst undervises, med det mål at studentene skulle bli muslimer.

48% av høy-RWA studenter – de som fikk høy score på Right-Wing Authoritarianism Scale, et mål som korrelerer høyt med religiøs fundamentalisme ($r = .70$), som målt med Religious Fundamentalism Scale (vedlegg, 1.1., s. 24) – reagerte positivt til denne hypotetiske situasjonen, mens 5% hadde samme reaksjon til den parallelle situasjonen i en muslimsk stat. I en oppfølgingsstudie med høy-RWA foreldre kom tallene ut 40% vs 20%; og i et annet oppfølgingsstudie støttet 62% av høy-RWA studenter indoktrinering av Kristendommen, og 20% indoktrinering av Jødedommen i offentlige skoler i Israel.

I en annen studie av Hunsberger og Altemeyer (2006) ble foreldre spurt hvordan de ville reagere på en lov som krevde vigorøs undervisning i den ideologien de søttet i offentlige skoler (vedlegg, 1.2, s. 25). 84% av fundamentalister søttet loven, sammenlignet med 37% av inaktive troende, 1% av agnostikere, og 0% av ateister.

Hunsberger og Altemeyer (2006) spurte det samme utvalg av foreldre hva de ville gjort hvis en tenåring kom til dem og spurte dem om råd om livssyn (vedlegg, 1.3, s. 26). 88% av fundamentalistene og 19% av inaktive kristne sa de ville fortelle tenåringen at ateisme er galt, og at de burde bli mer religiøse. 96% av fundamentalistene og 53% av inaktive kristne sa de ønsket at tenåringen adopterte deres religiøse overbevisninger. Mens 98% av fundamentalistene og 43% av inaktive kristne sa de ville prøve å lede han/henne til kristendommen. Til sammenligning ville bare 8% av ateister og 2% av agnostikere si at religion er galt og ateisme/agnostisime riktig. 86% av ateistene ville råde ham/henne å studere ulike ideologiske systemer, og så bestemme seg hva de ville bli tilhenger av. Bare 35% av ateistene og 13% av agnostikere sa at de ville ønske at tenåringen adopterte deres egne overbevisninger, og kun 16% av ateister og 8% av agnostikerne vil prøve lede han/henne til apostasi.

Forskerne spurte også det samme utvalget om hvordan de oppdrar sine egne barn (Hunsberger & Altemeyer, 2006). 95% av fundamentalistiske kristne foreldre erkjente at de legger sterk vekt på Kristendommen i oppdragelsen av sine barn, mens 86% av ateistiske foreldre hevdet at de ikke legger noe press på barna sine i noen retning, men lar dem ta skjebnen i sine egne hender. Bare 7% av agnostiske og 27% av inaktive kristne foreldre innrømte at de ønsket at deres barn adopterte deres overbevisninger.

Diskusjon: Hvorfor religiøse fundamentalister?

Vi har sett at en rekke studier antyder at individer (både universitetsstudenter, voksne og foreldre), som skårer høyt på Right-Wing Authoritarianism Scale (autoritære følgere) og Religious Fundamentalism Scale (fundamentalister), tenderer i større grad å reagere positivt til en rekke hypotetiske situasjoner som argumenterbarnt kan tolkes som en aksept av en relativt indoktrinerende form for sosialisering av barn og tenåringer.

Funnene fra disse studiene antyder dermed at religiøse fundamentalister er mest trolige til å indoktrinere sine barn. For selv om de presenterte studier har konsentrert seg om kristne fundamentalister, er det liten grunn til å tro at man ikke finner lignende tendenser hos fundamentalister innen alle religioner. Årsaken til dette er at fundamentalisme handler mer om holdninger til ens meninger, enn hvilke meninger en måtte ha - ”beliefs about beliefs” – som man kan se av denne definisjonen på religiøs fundamentalisme:

“The belief that there is one set of religious teachings that clearly contains the fundamental, basic, intrinsic, essential, inerrant truth about humanity and deity; that this essential truth is fundamentally opposed by forces of evil which must be vigorously fought; that this truth must be followed today according to the fundamental, unchangeable practices of the past; and that those who believe and follow these fundamental teachings have a special relationship with the deity” (Altemeyer & Hunsberger, 1992, s.118).

Fundamentalisters overbevisninger er vanligvis særdeles viktig for dem (Hunsberger & Altemeyer, 2006), dermed trolig også ansett som særdeles viktige å overføre til deres barn. Det er hevdet at grupper som er truet av kulturell utslettelse må indoktrinere sine barn hvis de ønsker bevare deres kultur (Kraybill, 1989; I: Humphrey, 1998). Hvis dette medfører riktighet, kunne man predikere en større aksept for indoktrinerte atferd hos foreldre som er tilhenger av en ideologi som av dem oppfattes som under trussel for utslettelse. Altemeyer & Hunsberger (1997) har funnet at fundamentalistiske kirkeretninger mister flest tilhengere av alle kirkeretninger. Fundamentalister vil kanskje dermed føle at deres ideologi er under trussel. De hevder da også gjerne at deres religion er den ene sanne, som er motarbeidet av onde makter som må bli vigorøst bekjempet. Altså, må de forsøke få flest mulig til å slutte opp om deres ideologi, også de i hjemmet, deres egne barn.

Dette klargjør imidlertid ikke hvorfor det spesielt er religiøse fundamentalister som skulle være mer indoktrinerende? Noe av årsaken er at fundamentalisme tenderer å gå mer hand i hand med religiøse trossystem, enn noen andre ideologiske system (Altemeyer & Hunsberger, 1997; Hunsberger & Altemeyer, 2006). Forkynnelse av Guds ord har også vært

spesielt promotert i fundamentalistiske kirkeretning, hvorfra de fleste fundamentalister vil ha vokst opp i, eller som trolig de fleste konverterte fundamentalister vil kunne identifisere seg med (Hunsberger & Altemeyer, 2006).

Når det gjelder deres barn, ville trolig religiøse fundamentalister si at de har en hellig plikt til å bringe dem til Gud. Hvem ville ikke gjøre hva som helst for å hindre at ens barn ble evig torturert? Troen på helvete øker altså risikoen til himmels, og ser ut til å bidra til en ”målet helliger midlet”-moral i forhold til barneoppdragelse. Hvis de ikke indoktrinerer barna, kunne det hende de falt for Djevelen. Tanken på en slik skjebne kan tenkes å fjerne enhver forelders selvbeherskelse i forhold til å forsøke ikke indoktrinerere. Men hva er nå indoktrinering?

Indoktrinering

Indoktrinering skal defineres i denne kontekst som: Å påtvinge et barn en ideologi gjennom sosialisering, foruten noe form for rasjonell prosess, hvor påvirkningen er ensidig og hindrer barnet i å ta en selvstendig og frigjort stilling til de anskuelser som forsøkes innpodes (Pedersen, 1976; Tønnessen, 1983). Indoktrinering er et beslektet fenomen av både oppdragelse og undervisning, og har en nær sammenheng med begreper som hjernevasking, betinging, propaganda (Pedersen, 1976). Vi skal se på disse skillelinjene litt senere, men først: Hva er forholdet mellom den indoktrinerende forelder og barnet? Og hva kjennetegner det indoktrinerte individ?

Den som indoktrinerer står i et slags ”lærer”-forhold til det individ den søker å indoktrinere. Indoktrinatoren er et individ som i kraft av sin alder, kunnskap, familære status, autoritet, o.l., har en særlig makt over den som forsøkes indoktrinert (Pedersen, 1976; Tønnessen, 1983). Mer enn noen annen dyreart, overlever vi ved å akkumulere erfaringer av tidligere generasjoner. Det har derfor vært en overlevelsesmessig fordel for barns hjerner å ha en tommelfingerregel som sier: Tro på alt foreldre, etablerte autoriteter og stammen forteller deg, uten å sette spørsmålsteget ved validiteten av det de formidler eller deres autoritet (Dawkins, 2004). En konsekvens av denne tommelfingerregelen, er at barn er særdeles sårbare for indoktrinering, en sårbarhet som indoktrinatoren utnytter.

Når en overbevisning er innpodet i et barns’ sinn, blir den en del av barnets kognitive reaksjonsmønster, tilknyttet følelser, og påvirker ens samhandling med og fortolkning av verden (Harris, 2005). I forhold til de innpodede anskuelser er det indoktrinerte individ: Gjerne dogmatisk, fordi de har nådd deres konklusjon stort sett før de har vurdert evidens; vil forsvare dem med nebb og klør; mangler selvkritikk; og utviser liten fleksibilitet, nyansering og kompleksitet i tenkningen (Tønnessen, 1983). Det indoktrinerte individ vil kunne være

raskere med å akseptere invalid ”evidens” som støtter deres innpodede anskuelser. De vil også gjerne omgi seg mest med mennesker som deler deres ideologi (Altemeyer & Hunsberger, 1997). De innpodede anskuelsene er av det indoktrinerte individ akseptert på en irrasjonell måte, som har den effekt at de sjelden blir rasjonelt undersøkt på et senere tidspunkt (Wilson, Williams & Sugarman, 1967; I: Pedersen, 1976). Det indoktrinert individ vil imidlertid sjelden innrømme at dets meninger er non-evidente (Tønnessen, 1983).

Hjernevasking og Propaganda

”Indoktrinering” og ”hjernevasking” blir ofte ansett som synonyme, men det er feilaktig. Hjernevasking består av en konsentrert og systematisk anvendelse en rekke påvirkningsteknikker (e.g. isolasjon, sensorisk deprivasjon, utmattelse), hvor hensikten er å bryte ned allerede forutetablerte anskuelser hos et individ, for så å innpode nye. Men, har man med barn å gjøre, starter man ofte med et blankt ark, og trenger derfor ikke anvende de teknikker som brukes av den som hjernevasker (Pedersen, 1976).

Propaganda er et fenomen hvor man forøker å anvende fargerike symboler for å overbevise individer om at visse anskuelser er ønskelige eller uønskede. Her skjer det imidlertid ikke fremleggelse av alle mulige argumenter og evidens som er fordelaktige for det forsvarte standpunkt, slik som tilfellet er når det gjelder indoktrineringen når den er mest effektiv (Pedersen, 1976).

Oppdragelse og Respekt

En oppdrager utviser respekt for et barn som person, om barnet betraktes som et ”bevissthetssenter” med følelser, hensikter og interesser som går på tvers av hans egne, og lar disse erkjennelser influere hans samhandling med barnet (Pedersen, 1976). I oppdragelse og undervisning er denne respekten knyttet til bevisstheten om at man har å gjøre med et ”bevissthetssenter” som er under utvikling.

Oppdrageren er i kraft av sin viten ”innenfor”, og barnet er det ikke. Det er oppdragerens oppgave å få barnet ”innviet” i de tankeformer og vitensformer, som er ansett viktige å bortlære. Men i betegnelsen ”innvie”, ligger det at barnet respekteres som person, med noen ukrenkelige rettigheter, og som derfor bare kan føres ”innenfor” ved anvendelse av metoder som ikke krenker disse (Pedersen, 1976). Indoktrinering er derfor argumenterbart en metode som krenker barns grunnleggende rettighet til selvbestemmelse (Dwyer, 1994; Humphrey, 1998; Dawkins, 2006). Et kjennetegn på indoktrinering kan dermed være at indoktrinatoren ikke utviser respekt for barnet som person (Tønnessen, 1983).

Undervisning: Ikke Hva, men Hvordan

Forskjellen mellom indoktrinering og undervisning er ikke et spørsmål om det som innlæres er sant eller ikke, for man kan indoktrinere sannheter. Skillet har å gjøre med en forskjell når det gjelder både metode og resultat. Undervisning er en aktivitet som ikke har så mye å gjøre med *hva* mennesker tror, som *hvordan* de tror det. Det har ikke så mye å gjøre med å nå frem til de *riktige svar*, som å nå dem av de *riktige grunner*. I kjernen av en undervisningssituasjon ligger en rasjonell prosess: en begrunnende, dokumenterende og argumenterende kommunikasjon som er rasjonell både i sender og mottakerleddet (Pedersen, 1976).

Når det gjelder indoktrineringssituasjonen, anvendes enhver form for kommunikasjon som fører frem til det ønskede mål. Indoktrinering kan innebefatte diskusjoner, men anvendes kun for at ganske bestemte og på forhånd fastlagte anskuelser skal innpodes. Indoktrinatoren vil altså styre og begrense diskusjonen slik at individet på en mest mulig effektiv måte blir ledet mot det tilsiktede målet. Motstridende evidens og uønskede innvendinger holdes gjerne tilbake. Man trenger ikke styre unna alle motforestillinger. Blir de selektert og presentert på en bestemt måte kan de tjene til å styrke forsvarsverket hos den indoktrinerte. Vedkommende blir dermed ikke så lett overrumplet og fristet av nye og ukjente tanker. En effektiv indoktrinering må altså ta i bruk mange av de metodene som effektiv undervisning benytter seg av (Pedersen, 1976; Tønnessen, 1983).

Hensikten med indoktrinering er å få individet til å fastholde sine meninger non-evident, uten noen påfølgende undersøkelse, og dermed sikre dem mot senere endring på grunn av eksponering for begrunnelser eller kjennsgjerninger som går i motsatt retning (Pedersen, 1976). Et barn som indoktrineres blir fortalt hvilken mening det skal adoptere. Barnet vil så belønnes for korrekt respons, og straffet for feilaktig. Barnet blir altså trent til å gi en bestemt respons på et spesifikt stimulus (Tønnessen, 1983). Forskjellen mellom det underviste og det indoktrinerte barn, er altså måten de fastholder sine meninger. Det underviste barn har bygget sin mening på basis av evidens og kritisk overveielse, og fastholder sin mening ”evident”. Det indoktrinerte barn har blitt trent til å gi en bestemt reaksjon på en spesifikk påvirkning, og fastholder dermed sin mening ”non-evident” (Green 1964/65; I: Pedersen, 1976).

Klassisk Betinging

La oss anta at en forelder ønsker å fjerne vanen å bite negler hos et barn. Det kunne da tenkes at han overbeviste barnet om at hvis det fortsatte å bite negler ville det bli straffet av Gud.

Oppdrageren kunne også smøre noe illesmakende på neglende og dermed avvenne barnet fra neglebitingen.

I det første tilfellet er det snakk om indoktrinering, og i den andre tilfellet om klassisk betingning. Resultatet er det samme i begge tilfeller - barnet endrer sin atferd. Forskjellen ligger i det som er skjedd i barnet. Når trusselen om Guds straff kan få barnet til å reagere som det gjør, skyldes det at barnet reagerer på et kognitiv konstrukt, og vil kunne skje på et tidspunkt når barnet ikke har kognitiv kapasitet til å resonere over hvilke endringer som har skjedd med det (Pedersen, 1976).

Virkningen av de to fremgangsmåtene er altså forskjellig, hvor indoktrinering betyr en større begrensning av barnets tankemessige frihet, enn betingingen. Et individ som er betinget til angst for å kjøre heis ville f.eks. kunne si: ”Jeg har angst for heiser, selv om jeg godt vet at den er ubegrunnet.” Et individ som er indoktrinert til å unngå heiser, ville i samme situasjon fremlegge en rekke begrunnelser for at han ikke ville kjøre heisen, begrunnelser han selv mener er gode, men som er akseptert mens fornuften var dysset i søvn eller overvunnet av et annet individ (Pedersen, 1976).

Hindring av Eksponering for Uønsket Stimuli

Effektiv indoktrinering krever en viss kontroll av hvilke ideologiske stimuli barnet eksponeres for. En slik kontroll er vanskelig å oppnå for barn vil gjerne begynne i barnehage og skole, hvor de vil kunne erfare andre ideologier enn deres foreldres, i teori og praksis. Foreldre som er opptatte av å overføre og bevare deres ideologi ville kunne forventes å være opptatte av å hindre at deres barn eksponeres for alternative ideologiske stimuli. F.eks., trakk flere amerikanske Amish-foreldre i 1972 sine barn ut av skolen, fordi de anså pensum etter åttendeklasse som en trussel mot deres religiøse verdier (Wisconsin v. Yoder et. al., 1972; Humphrey, 1998).

Men selv om foreldre ikke holder deres barn hjemme, eller oppdrar dem i lukkede samfunn, kan de i stor grad unngå at barnet blir eksponert for alternative ideologier ved å sende dem i privatbarnehager eller -skoler som legger vekt på den ideologi de er tilhengere av. I flere land er det minimal statlig regulering for private barnehager og skoler - de kan nærmest lære barna hva de måtte ønske (Humphrey, 1998) - og mange av dem unngår å ta opp temaer som motstrider deres ideologiske pensum eller underviser elevene i propaganda (Dawkins, 2002). Flere kristne privatskoler har satt seg som viktigste mål å sikre at elevene aksepterer Jesus som sin personlige frelser - alt annet anses som sekundært (e.g. Flemming, 2005). I kristne

privatbarnehager kan f.eks. barna lære og memorisere vers fra Bibelen (e.g. TCS, 2006) - ”tidlig krøkes, om god krok skal bli.”

I muslimske land, kan barn sendes på koranskoler hvor undervisningen først og fremst består i undervisning av Koranen, normerende fortellinger om Muhammed (hadith), Muhammed-biografier (sirat) og islamsk lov (fiqh). Barna kan ofte begynne tidlig, helt nede i 3 års alderen. Selv om også jenter ønskes å læres i islamske dogmer, blir de ofte opplært i hjemmet. Skulle de lære Koranen, skjer det ofte gjennom en privatlærer som kommer hjem til dem (Rendtorff & Sundby, 1987). Blir de sendt på koranskole, kan de følge undervisningen til puberteten eller til de tvangs bortgiftes (e.g. Ali, 2007). Men, hvor sterk er egentlig sosialiseringens makt?

Sosialiseringens Makt

Familien, vil for et barn, fungere som tolkere av en ideologi (Heller, 1986; I: Paloutzian & Park, 2005). Sosialiseringsteorier har generelt hatt et bilde av barnet som en passiv mottaker i en top-bunn overføringsprosess (Paloutzian & Park, 2005). En studie av studenter fant at: 97% av katolikker, jøder, United Church medlemmer; 96% av protestanter og luthere; 90% av anglikanere; 85% av mennonitter og 78% av fundamentalister hadde blitt oppdratt i den religionen de identifiserte seg med; 47% av ateister/agnostikere hadde blitt oppdratt i sekulære hjem, de andre 53% var apostater (Altemeyer & Hunsberger, 1997). Lignende sterk tendens til å opprettholde tilhørighet til den religion man har blitt oppdratt i er funnet i andre studier (e.g. Hadaway, 1980; Kluegel, 1980; I: Altemeyer & Hunsberger, 1997). I en studie fant man en korrelasjon på .88 mellom foreldres og deres barns valg av ideologi (Jennings & Niemi, 1968; I: Hogg & Vaughan, 2005).

Det er altså en mengde evidens som tyder på at menneskers ideologi generelt erverves fra ens foreldre og andre sosiale kilder (Hyde, 1990; Batson et al., 1993; I: Altemeyer & Hunsberger, 1997). Foreldre spiller kanskje den viktigste rollen i utviklingen av deres barns religiøse holdninger og praktiser (Hood et al., 1996; I: Altemeyer & Hunsberger, 1997), en konklusjon som trolig få forskere vil bestride.

Altemeyer (1988) studerte et stort utvalg universitetsstudenter og fant en korrelasjon mellom religiøs vektlegging i løpet av barndommen og fortsatt aksept av familiens religion på .58. Selv studentenes foreldre, med en snittalder på nesten 50 år, viste en lignende varende effekt (.46) av religiøs trening i barndommen (I: Altemeyer & Hunsberger, 1997). I en studie fant man at ca 80% av studentene, oppdratt som kristne, sa de fortsatt var kristne, mens de andre var blitt sekulære. Den største forskjellen mellom de to gruppene var grad av religiøs trening i

oppveksten. Foreldrene til de som fortsatt identifiserte seg som kristne hadde lagt dobbelt så mye vekt på Kristendommen i oppdragelsen som foreldrene til de som falt fra (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Man kan altså gjøre en meget god prediksjon av i hvilken grad en universitetsstudent, oppdratt som kristen, vil fortsatt akseptere Kristendommen, hvis man vet hvor mye Kristendommen ble vektlagt når de vokste opp. Sosialisering er altså en mektig determinant for ens valg av ideologi, og indoktrinering er dermed trolig enda mektigere, da en av dens effekter er å fjerne det indoktrinerte individs evne og motivasjon til å reversere den (Humphrey, 1998). Man kunne dermed kanskje finne at effektiv indoktrinering er nærmest irreversibel.

Kjennetegn Ved De Som Motstår Indoktrinering

Det finnes eksempler på individer, som når de var barn ble forsøkt indoktrinert i deres families religion, men som til slutt endte opp som Brights - personer med et naturalistisk verdenssyn, fri fra overtro og mystisisme, fra hvor hans/hennes moral er utledet (The Brights, 2007). Disse apostater - personer som tidligere identifiserte seg med en religion, men som bryter med den på et senere tidspunkt - ser ut til å motstride psykologiens sosialiseringsteorier.

Hva gjorde at de klarte å bryte med familiens religion, når de fleste i lignende situasjon ikke gjør det? Kan det være at indoktrineringen bare mislyktes i disse tilfellene? Eller hadde disse individene noen spesielle egenskaper som fungerte som resiliens mot effektene av indoktrineringen? Man kunne kanskje kalle disse individene løvetannbarn - individer som tar i bruk sine spesielle egenskaper i sitt miljø (Borge, 2003). Resiliens i denne kontekst kan defineres som: Prosesser som gjør at et individ makter kognitivt bryte ned innpodede anskuelser. Så, hvilke resiliensprosesser kunne vi finne i apostetenes tilfeller?

Vi vet ikke *nøyaktig* hvor resiliente barn er når det gjelder indoktrinering. Effekten av religiøs oppdragelse og utdanning av barn, er et forskningstema av en spesiell etisk og politisk sensitivitet (Dennett, 2006). Det er gjort mye forskning på barns psykologiske utvikling, hvor man har undersøkt nesten alle tenkelige variabler. Men nesten all denne forskningen har unngått variabelen "religion", som stort sett er et område *terra incognita* (Paloutzian & Park, 2005). Noen ganger er det upåklagelige etiske årsaker for dette. Vi kan f.eks. ikke gjøre et eksperiment med barn hvor gruppe A memoriserer en katekisme, mens gruppe B memoriserer en annen, og gruppe C memoriserer meningsløse stavelser (Dennett, 2006). Derfor må vi nøye oss med indirekte, anekdotisk og retrospektiv evidens.

Det er imidlertid en studie av som kan kaste lys over hvilke faktorer som fører til at noen makter bryte ned innpodede anskuelser. Som vi har sett, vil de fleste mennesker opprettholde tilhørighet til den religionen de har blitt oppdratt i, og de som faller fra tenderer komme fra hjem hvor det var liten eller ingen grad av religiøs trening. Men, noen svært få kommer fra en intens religiøs bakgrunn, og det er utrolig. Altemeyer & Hunsberger (1997) samlet så mange av disse individene som de kunne, og gav dem betegnelsen ”utrolige apostater” (UA). Kriteriet forskerne satte for å kunne kalles UA, var skåre i den øverste kvartil på Religious Emphasis Scale (se vedlegg, 1.4, s. 27) og laveste kvartil på Christian Orthodoxy Scale (vedlegg, 1.5, s. 28).

Forskerne undersøkte over 4,000 universitetsstudenter, hvorav ca 1.4% møtte kriteriet. Av UA som var villige til å la seg intervju (n = 46), hadde de som gruppe en snittalder på 19 år, hvor 56.5% av dem var menn, og 63% kom fra katolske familier. Ca 56.5% av dem hadde vært ”A” studenter på high school, var ofte best i klassen, fikk høye karakterer med liten anstrengelse og plassert i programmer for ”begavede.” 30.4% var ”B” og ”B+” studenter og 6.5% ”gjennomsnittlige” studenter. La oss nå se på noen funn fra studiet av UA.

De Utrolige Apostater (UA)

Uansett om man er oppdratt i et religiøst eller sekulært hjem, vil f.eks. spørsmål som angår overnaturlige fenomener og vesener, ondskap og godhet, hva som hender når man dør, hvordan vi kom hit og hva meningen med våre liv er, ofte oppstå i tenårene, typisk i 12-14 års alderen. Noen ungdommer filosoferer i stor grad, andre nesten ikke. Man har funnet at religiøs vektlegging i barndommen ikke har noen sterk korrelasjon med hvor ofte slike spørsmål oppstår i tankene (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Nesten samtlige UA hevdet å huske det første spørsmålet om religion som oppstod i deres tanker. Mange forskjellige ”første spørsmål” oppstod, men noen få hyppigere enn andre, og omhandlet: Validiteten av bibelen (19.5%); konflikter mellom religiøse og vitenskaplige forklaringer (15%); eksistensen av Gud (15%), kjønnsroller (13%, nesten alle kvinner); dogmatisme læringene om homoseksuelle eller validiteten av andre religioner (13%); ”problemet med ondskap” (8.5%).

Når slike spørsmål vekkes i ens tanker, hva gjør en da? Altemeyer og Hunsberger (1997) spurte sitt utvalg av universitetsstudenter hvilke(n) kilde(r) de oppsøkte når spørsmål om religion oppstod i deres tanker (se vedlegg, 1.6, s. 30). Forskerne fant at vektlegging av religion i oppveksten korrelerte i betydelig grad med hvorvidt studentene tenderte å ta en potensielt verifiserende ($r = .65$) eller falsifiserende ($r = .16$) tilnærming. Hvilken vei tok UA?

80% av UA innrømte at de følte skyld over å stille spørsmålstegn ved deres religion, eller frykt for hva som ville skje dem - enten ved hendene til Gud, eller deres foreldre. Nesten 50% spurte derfor ikke noen om hjelp, men forsøkte løse spørsmålene på egen hånd – en potensielt falsifiserende tilnærming. Mange engasjerte seg også i kritisk diskusjon med venner - diskusjoner de fleste av dem innledet og som ofte førte til en felles søken etter ”sannheten.”

UA som spurte etter hjelp gikk til en eller begge foreldrene, eller til en religiøs autoritet - potensielt verifiserende kilder. UA følte imidlertid at svarene de fikk fra foreldrene var utilfredsstillende, som ifølge UA ofte ble sinte eller skrek når de kom til dem. Foreldrene fortalte dem ofte at de ikke måtte stille spørsmålstegn ved religiøse dogmer, og at religiøs tro ikke handler om evidens, men om tiltro (eng: faith). UA følte at religiøse autoriteter oftere gav ”ordentlige” svar, men at de heller ikke klarte overbevise dem i noen stor grad.

Men, hvor ofte oppstod egentlig UAs apostasi fra en generell tendens til en kritisk tilnærming til religiøse overbevisninger? Youth rebellion hypotesen sier at apostasi springer ut fra en generell kritisk holdning til autoriteter og sosiale normer. Det kritiske syn kommer først, og avvisning av religiøse dogmer følger så etter (Altemeyer & Hunsberger, 1997). 25% av UA mente at deres avvisning av religiøse dogmer hadde oppstått fordi de først hadde adoptert en generell kritisk tankegang. Mens 50% sa at deres religiøse tvil hadde oppstått først, og at deres religion hadde gjort dem mer skeptiske.

Det kan tenkes at disse frafallene var et resultat av dysfunksjonelle familieforhold. Men 58.7% av UA sa de ikke hadde opplevd noe de anså som uvanlige problemer i familien. Ofte beskrev de seg selv som ”det perfekte barn” og deres familie som ”svært nær” (Altemeyer & Hunsberger, 1997). 31.3% kom imidlertid på en rekke problemer. Det hyppigst rapporterte (31.5% av disse) var, hva de anså som en, urettmessig streng oppdragelse (f.eks. innetid og valg av fritidsaktiviteter og venner). Noen hadde hatt heftige krangler over alkohol og narkotika. Andre bar stort nag mot en av sine søsken. Det kunne også tenkes at noen hadde en forelder som var merkbart mindre religiøs enn den andre, og således var en slags ”stille alliert” - oppmuntret ikke til religiøs tvil, men satte et atferdsmessig eksempel ved f.eks. ikke å gå i kirken (Altemeyer & Hunsberger, 1997). Men UAs foreldre var som regel like religiøse.

Diskusjon: Hva Førte Til De Utrolige Frafall?

Vi har sett på noen funn fra en studie av UA (Altemeyer & Hunsberger, 1997). Disse universitetsstudentene kom fra en sterk religiøs bakgrunn, men avviste når de ble undersøkt nesten alle religionens dogmer, og identifiserte seg ikke lengre med familiens religion.

56.5% av UA var menn, noe som er slående, siden utvalget bestod av 58% kvinner. Det var også flere menn blant de ”vanlige” apostater i utvalget, og lignende tendens ble funnet i en annen studie av aktive ateister (medlemmer av ateistgrupper; Hunsberger & Altemeyer, 2006). Menn tenderer altså å bli både ”vanlige” og ”utrolige” apostater i større grad enn kvinner. Disse funnene understøtter flere studier som har funnet at menn er generelt mindre religiøse enn kvinner (e.g., Batson et al., 1993; Levin et al., 1994; I: Altemeyer & Hunsberger, 1997).

63% av UA kom fra katolske familier, noe som også er slående, siden 29% av utvalget hadde katolsk bakgrunn. Hvorfor er Katolisme mer en dobbelt så trolig som andre religioner til å produsere UA? En plausibel forklaring er at tradisjonelle protestantiske trosretninger sjelden inspirerer til sterk religiøs trening av barn, mens katolske familier tenderer gir deres barn en sterk katolsk oppdragelse. Altså, kan flere barn av katolske foreldre, enn protestantiske og jødiske, ende opp som UA i første omgang. I tillegg er det vist at Katolismen mister dobbelt så mange tilhengere som andre kirkeretninger som tenderer å gi barna sterk religiøs trening. Det kan være at enkelte av Katolismens dogmer, spesielt de relatert til kjønn og seksualitet, har en tendens til å støte bort enkelte (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Nesten samtlige UA hevdet å huske det første spørsmålet om religion som oppstod i deres tanker, noe som antyder at hendelsen av stor signifikans. Mange forskjellige ”første spørsmål” oppstod, men noen få hyppigere enn andre. Forskerne fant lignende tendenser blant de ”vanlige” apostatene i utvalget, og i et annet studie av aktive ateister (Hunsberger & Altemeyer, 2006). Hva som slår en når man analyserer hvilke spørsmål som tenderte oppstå i UAs tanker, er de fleste ikke var ”emosjonelle” (e.g. ”hva skjer når vi dør”), men ”intellektuelle” (e.g. ”eksisterer der en Gud”) - spørsmålene omhandlet ofte selve sfæren av ideer (dogmenes logiske konstruksjon, deres forhold til andre dogmer og kjennsgjerninger, samt deres validitet). UA tok altså en annen innfallsvinkel enn de fleste andre mennesker gjør i forhold til sin ideologi - de gjorde en kritisk analyse av dens ”sannhetsverdi” (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Når religiøse spørsmål vekkes i ens tanker, vil man gjerne spørre noen om hjelp til å gi svar på dem. En naturlig vei er da å gå til familiemedlemmer, religiøse autoriteter eller venner av samme religiøse tilhørighet. Alle disse er kilder som er mer trolige til å verifisere, enn

falsifisere, ens originale religiøse overbevisninger. Forskerne fant at grad av religiøs trening i oppveksten korrelerer i betydelig grad med hvorvidt et individ tenderer ta en potensielt ”verifiserende” eller ”falsifiserende” tilnærming. Funn som er støttet av tidligere forskning (Husberger, Alisat, Pancer & Pratt, 1996; I. Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Sterk religiøs trening av et individ når det er barn, har altså en sterk tendens til å gi fortjeneste, for når religiøse spørsmål vekkes i individets’ sinn på et senere tidspunkt, vil det tendere søke kilder som nesten alltid verifiserer deres religiøse overbevisninger. Dette hinder dermed at individets spørsmål utvikler seg til aktiv religiøs tvil og videre til en mistillit til foreldrenes religion, med apostasi som den ytterste konsekvens. Men blir spørsmålene blir tilfredsstillende svart, vil tvilen fjernes, og følgelig forblir individet som oftest religiøs.

Det store flertall av UA innrømte at de følte skyld over å stille spørsmålstegn ved deres religion og frykt for konsekvensen av deres tvil. Nesten halvparten av dem spurte derfor ikke noen om hjelp, men forsøkte løse spørsmålene på egen hånd. Mange engasjerte seg også i kritisk diskusjon med venner - diskusjoner de fleste av dem innledet og som ofte førte til en felles søken etter ”sannheten.” UA viser her en stor grad av aktiv mestring, både i det at de tok saken i egne hender, og at de innledet til kritiske diskusjoner, i stedet for å være en mer passiv aktør, og f.eks. la andre diktere et svar for dem, som de så aksepterte ”blindt”, noe som karakteriserer individer med autoritær følger personlighet (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

De som spurte etter hjelp gikk til en eller begge foreldrene, eller til en religiøs autoritet. Til tross for at disse kildene tenderer fjerne tvilen ved at de verifiserer de originale overbevisningene, følte UA at svarene de fikk var utilfredsstillende. Noe av årsaken til at UA ikke bifalt responsen foreldrene gav, kan imidlertid være at mange foreldre ble sinte eller skrek når de kom til dem. Ofte fortalte foreldrene dem at de ikke måtte stille spørsmålstegn ved religiøse dogmer, og at religiøs tro ikke handler om evidens, men om tillit (faith). UA følte at religiøse autoriteter oftere gav ”ordentlige” svar, men at de heller ikke klarte overbevise dem i noen stor grad (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Kan det være at, desto mer foreldre legger vekt på religion i oppdragelsen av barn, desto mer trolig at barnet vil føle skyld eller frykt når spørsmål dukker opp senere? I så fall, blir vektleggingen selvdestruktiv, siden det er mer trolig at tvil blir fjernet hvis barnet kommer til foreldrene, enn hvis det ikke gjør det, og søker en potensielt falsifiserende kilde. Gitt at en tenårings religiøse spørsmål ikke blir tilfredsstillende svart og utvikler seg til aktiv tvil, kunne man tenke seg at tvilen førte til et større gap mellom tenåringen og familiens religion. I så fall, kan man videre tenke seg at dette kunne føre til en dominoeffekt. Tvilen fører til flere spørsmål som ikke blir tilfredsstillende svart. Den økende tvilen slår flere og flere sprekker

religionens fundamentet og til slutt fører dens kollaps. Denne prosessen kan imidlertid ta lang tid. Fra det første spørsmålet oppstod (12 ½ år i snitt) til UA forlot sin religion i tankene (15.9 år i snitt), gikk det i snitt over 3 år (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Vi spurte om hvor ofte UAs frafall kom av en generell tendens til å være kritiske i forhold til sine overbevisninger? Halvparten av UA sa at deres religiøse tvil hadde oppstått først, og at deres religion hadde gjort dem mer skeptiske. Mens én fjerdedel av UA mente at deres avvisning av religiøse dogmer hadde oppstått fordi de først hadde adoptert en generell kritisk tankegang. Det ser altså ut som at UAs uttalelser ikke støtter youth rebellion hypotesen, og var også det forskerne konkluderte med (Altemeyer & Hunsberger, 1997). Det er imidlertid et spørsmål om hvordan vi skal kategorisere de restrende 25% av UA. Forskernes konklusjon kan dermed ha vært forhastet, og vi skal derfor her stille oss mer åpen til dette spørsmålet, og konkluderer med at data er for utvetydig til å kunne si noe fra eller til.

Det kan tenkes at UAs frafall var et resultat av dysfunksjonelle familieforhold. Men, litt over halvparten av UA rapporterte at de ikke hadde opplevd noe de anså som uvanlige familieproblemer, som ofte ble beskrevet som ”svært nær”, og seg selv som ”det perfekte barn.” Litt under én tredjedel kom imidlertid på en rekke problemer. Det ser altså ikke ut til at UAs frafall tenderte være resultat av dysfunksjonell familiedynamikk. De største problemer UA rapporterte de hadde med sine foreldre var over religion (Altemeyer & Hunsberger, 1997), ikke en skjult underliggende årsak.

Det kunne også tenkes at noen hadde en forelder som var merkbart mindre religiøs og således var en ”stille alliert” som satte et atferdsmessig eksempel. ”Stille alliert”-forelder hypotesen forklarer imidlertid ikke hvorfor noen av UAs’ søsken fortsatt identifiserte seg med familiens religion, mens UA hadde falt fra. Men, UAs foreldre var som regel like religiøse. Fundamentalistiske religiøse, som er uhyre opptatt av sin religion, er da også lite trolig til å velge en partner som er signifikant mindre religiøs, eller som tilhører et annet ideologisk system, ikke sjelden også på grunn av press fra familien. Og hvis de forelsker seg i en slik person, krever de ofte at partneren konverterer før de inngår giftemål (Altemeyer & Hunsberger, 1997).

Så, hvorfor akkurat disse individene, når nesten alle med lignende bakgrunn ikke faller fra? Man kan finne en plausibel forklaring i UAs egne uttalelser: De fant det umulig å tro at deres religiøse overbevisninger var sanne. De vendte foreldrenes religion ryggen, fordi de følte at de ikke hadde noe annet valg. Deres integritet gjorde at de måtte være tro mot seg selv (Altemeyer & Hunsberger, 1997). Religion lærer ofte deres følgere at religiøse dogmer må holdes selv om de ikke kan bli empirisk beviste, ser ut til å motstride ens logikk og ens egne

sensoriske data. ”Tillit” (faith) er så essensiell i den religiøse prosess, at ordet har blitt synonymt med ”religiøs tro”. Så hvorfor kunne ikke UA opprettholde sin tillit til de religiøse dogmene, selv om de mente at de ikke var logiske og sanne?

Svaret er at de ikke anså tillit (faith) som en dyd, siden de følte at den var løsrevet fra rasjonalitet. De likte ikke å bli diktert hva de skulle tro, men ønsket å gjøre opp sin egen mening. De verdsatte både frihet i tanke og ytring. Selv om deres foreldre var viktige, klarte de ikke konformere til noe de ikke anså som riktig, selv om de sa at de prøvde hardt. De hadde en trang til å være sanne mot seg selv, og følte at hvis de holdt på de religiøse dogmene, ville de lyve for seg selv. Med andre ord, var de særdeles forpliktet til sannhet og integritet, så forpliktet at de var villige til å betale dyrt for å følge disse verdiene. Men hvor kom de egentlig fra?

Altemeyer og Hunsberger (1997) konkluderte med at verdiene stort sett kom den religiøse treningen. Hvis UA lærte at deres religion var den ene *sanne*, og at de *måtte* følge dens dogmer, lærte de ikke da implisitt at deres overbevisninger skulle hedres *fordi* de var sanne - å verdsette sannhet? Og, hvis UA lærte at de *måtte* unngå synd og være god *tvers igjennom*, fordi Gud er allvitende - ville ikke dette promotere integritet? Så hvis foreldrenes religiøse trening lyktes, la den grobunn for sitt eget fall, om religionen ikke levde opp til verdiene. I tillegg, kunne foreldrene gjort den mer sårbar ved å insistere på at alle dens dogmer er absolutte sannheter. For når den første dogmen falt, rystet den hele trossystemet, og kunne føre til økt skepsis hos UA, spesielt de som sa de hadde blitt mer kritiske som følge av religion.

Men hva er så spesielt med UA, at de maktet kognitivt bryte ned sine religiøse overbevisninger? Noe av svaret er trolig at de som gruppe var særdeles intelligente. Dogmene overlevde ikke UAs kritiske analyse, da de ikke fant dem logiske og sanne. UA støtter dermed forskningen som har vist at intelligens samvarierer negativt med religiøsitet (Bell, 2002; I: Dawkins, 2006). UA var som gruppe også meget flinke på skolen. Det kan tenkes at en personlig historie av å bli belønnet for å utvise selvstendighet i tankegang og finne frem til de korrekte svarene, hadde produsert økt motivasjon hos UA til å søke etter ”rette svar”, samt en tillit til deres egen evne til å finne dem og de konklusjoner de hadde nådd.

Resiliensprosesser hos UA

De utrolige apostater gir oss noen pekepinner på hvilke resiliensprosesser man kunne finne hos barn som har blitt indoktrinert i et religiøst system, men som ender opp som apostater. Utrolig apostasi er utvilsomt forårsaket av mange faktorer. I enkelte tilfeller kom en kritisk tilnærming først, og så falt dogmene, i andre tilfeller var det motsatt. Støtte av venner i form

av diskusjoner og felles søken etter ”sannheten”, kunne tenkes å være en motivator for de som engasjerte seg i slike grupper. Noen hadde dårlige forhold med sine foreldre og søsken, som kunne vært en bidragende faktor, mens andre kom tydeligvis fra veldig gode familieforhold, og få så ut til å ha en ”stille alliert”, som stod som atferdsmessig modell. Det var imidlertid fire faktorer som stakk seg ut: (1) Høy verdsettelse av sannhet, (2) høy verdsettelse av integritet, (3) høy intelligens, og (4) høy tillit til egen intellektuell kompetanse.

Det virker plausibelt å anta at både høy intelligens og evne til kritisk tekning skulle være spesielle resiliensfaktorer hos individer som makter kognitivt bryte ned innpodede anskuelser. For som nevnt, er den en av indoktrineringens effekt at den fjerner individets evne og motivasjon til å reversere den. Intelligens og kritisk tekning kunne være denne evnen, og en belønningshistorie for å finne ”de rette svarene”, kan ha gitt den nødvendige motivasjonen til rasjonelt å undersøke sine overbevisninger når spørsmål rundt dem oppstår i ens tanker. En kritisk undersøkelse vil kunne falsifisere overbevisningene, og individet gå bort fra dem. Indoktrineringens effekt er dermed reversert.

KONLUSJONER

Religiøse fundamentalister, som gruppe, tenderer å legge sterk vekt på deres religion i oppdragelsen av deres barn, og er derfor også, argumenterbart, de foreldre mest trolige til å indoktrinere sine barn. Noe av årsaken kan være at deres overbevisninger tenderer være svært viktige for dem, og trolig derfor også viktig å overføre til deres barn. Hvis de også anser deres religiøse verdier som å være under trussel for eksterne krefter, vil de trolig også være spesielt opptatte av å vinne konvertitter, og begynner dermed med sine barn. De vil kunne se på denne overføring av deres religion som en hellig plikt - å føre deres barn til Gud - av frykt for deres skjebne om de konverterte.

Indoktrinering er en form for sterk sosialisering, hvor en voksen påtvinger et barn en ideologi, foruten noe form for rasjonell prosess, hvor påvirkningen er ensidig og hindrer barnet i å ta en selvstendig og frigjort stilling til de anskuelser som forsøkes innpodes. Indoktrinering kan ha den effekt at den indoktrinerte individs evne til å tenke rasjonelt og fritt i forhold til de innpodede anskuelser blir begrenset. Indoktrinering kan dermed vise seg å være irreversibel fordi dens mest destruktive effekt er å fjerne individets motivasjon til å reversere den.

Indoktrineringens prosessen har likheter med fenomenet hjernevasking, popaganda og betinging. Indoktrinatoren trenger imidlertid ikke ta i bruk de teknikker som anvendes av den

som hjernevasker, og effektiv indoktrinering fremlegger alle argumenter og evidens som er fordelaktig for dens standpunkt, som dermed skiller den fra propaganda. I en indoktrineringssituasjon, anvendes enhver form for kommunikasjon som fører frem til det ønskede mål. Indoktrinering kan innebefatte diskusjoner, men indoktrinatoren vil styre og begrense diskusjonen. Motstridende evidens og uønskede innvendinger holdes gjerne tilbake. Men kan også selekteres og presenteres på en bestemt måte, slik at de tjene til å styrke forsvarsverket hos den indoktrinerte. Vedkommende blir dermed ikke så lett overrumplet og fristet av nye og ukjente tanker.

Hensikten med indoktrinering er å få individet til å fastholde sine meninger non-evident, uten noen påfølgende undersøkelse, og dermed sikre dem mot senere endring på grunn av eksponering for begrunnelser eller kjennsgjerninger som går i motsatt retning. Et barn som indoktrineres blir fortalt hvilken mening det skal adoptere. Barnet vil deretter belønnes for korrekt respons, og straffet for feilaktig. Barnet blir altså trent til å gi en bestemt respons på én spesifikk stimulus, og fastholder dermed sin mening ”non-evident.”

Indoktrinatoren forsøker gjerne hindre at barnet blir eksponert for stimuli som vil kunne undergrave de innpodede overbevisningene. Dette kan skje gjennom å leve i lukkede sekter eller samfunn hvor barnet bare omgis av individer som deler foreldrenes ideologi. Foreldre kan også sende barna på religiøse privatskoler som unngår ta opp tema som undergraver foreldrenes ideologi.

Sosialisering er en av de mest potente formene for sosial kontroll. Det er nok få forskere som ville bestride denne konklusjonen. Indoktrinering er trolig dermed meget sterk, ikke minst fordi en av dens effekter er å fjerne individets motivasjon til å reversere den. Mennesker ser virkelig ut til å adoptere deres foreldres ideologiske system, nesten like sikkert som de arver deres hudfarge. I hvilken grad et individ vil fortsette identifisere seg med foreldrenes religion avhenger imidlertid i stor grad på hvor sterkt foreldrene vektla religiøs trening i deres barndom.

De er imidlertid noen individer som bryter med deres foreldres religion, til tross for sterk religiøs trening i deres barndom. Hva kjennetegner disse utrolige apostater er høy intelligens og tillit til deres intellektuelle kompetanse, samt at de verdsatte sannhet og integritet i høy grad. Et samspill mellom deres spesielle egenskaper og miljøet, mellom høy intelligens og selvtillit, og deres religiøse trening som trolig promoterte deres høye verdsettelse av sannhet og integritet, førte til deres apostasi. Selv om andre faktorer utvilsomt bidro, var dette de mest fremtredende generelle trekk hos disse løvetannbarn.

Det virker plausibelt å anta at både høy intelligens og evne til kritisk tekning vil karakterisere resiliente individer som makter kognitivt bryte ned innpodede anskuelser. Intelligens og kritisk tekning gir individet evnen til å kunne utføre oppgaven, mens en belønningshistorie av å finne ”de rette svarene”, kan gi den nødvendige motivasjonen til rasjonelt å undersøke sine overbevisninger når spørsmål rundt dem oppstår i ens tanker. En kritisk undersøkelse vil kunne falsifisere overbevisningene, og individet gå bort fra dem. Indoktrineringens effekt er dermed reversert.

REFERANSE:

Ali, A. H. (2007). *Mitt Liv, Min Frihet*. Oslo: Cappelen.

Altemeyer, B. & Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2(2), 113-133.

Altemeyer, B. & Hunsberger, B. (1997). *Amazing Conversions: Why some Turn to Faith, and others Abandon Religion*. New York: Prometheus Books.

Altemeyer, B. & Hunsberger, B. (2004). A Revised Religious Fundamentalism Scale: The Short and Sweet of it. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 14(1), 47-54.

Blindheim, A. M. (2005). *Nazitvillinger sjokkerer USA*. Lastet ned 05. mars, 2007, fra <http://www.dagbladet.no/nyheter/2005/10/24/447342.html>.

Borge, A. I. H. (2005). *Resiliens - risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dawkins, R. (2002). *Young Earth Creationist teach bad Science and worse Religion*. Lastet ned 04. mars, 2007, fra <http://www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml?xml=/opinion/2002/03/18/do1801.xml>

Dawkins, R. (2004). What Use is Religion? *Free Inquiry*, 24(5), 11-12.

Dawkins, R. (2006). *The God Delusion*. London: Bantam Press.

Den Norske Kirke (2007). *De oldkirkelige bekjennelser*. Lastet ned 24. mai, 2007, fra <http://www.kirken.no/?event=showArticle&FamID=2169>.

Dennett, D. (2006). *Breaking the Spell - Religion as a Natural Phenomenon*. London: Allen Lane.

- Dwyer, J. G. (1994). Parents' Religion and Children's Welfare: Debunking the Doctrine of Parents' Rights. *California Law Review*, 82(6); 1371-1448.
- Flemming, B. (2005). *The God Who Wasn't There* (Dokumentar).
- Harris, S. (2005). *The End of Faith*. London: The Free Press.
- Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2005). *Social Psychology* (4. utg.). England: Pearson Education Limited.
- Humphrey, N. F. (1998). What Shall We Tell the Children. *Social Research*, 65(4); 777-805.
- Hunsberger, B. & Altemeyer, B. (2006). *Atheists: A Groundbreaking Study of America's Nonbelievers*. New York: Prometheus Books.
- Paloutzian, R. F. (ed.) & Park, C. L. (ed.) (2005). *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York: The Guilford Press.
- Pedersen, J. B. (1976). *Indoktrinering. Hvad er det for noget?* Danmark: Gyldendal.
- Rendtorff, K. (red.) & Sundby, M (red.) (1987). *Religion i Oppdragelse: Læreprocesser i Fremmede Kulturer*. Viby J: NK-Forlaget.
- TCS (2006). *Preschool*. Lastet ned 15 mars, 2007, fra <http://tempechristian.org/preschool.htm>.
- The Brights (2007). Lastet ned 01. mars, 2007, fra <http://the-brights.net>.
- Tønnessen, F. E. (1983). *Verdier og livssyn i skole og barnehage*. Oslo: Cappelen.
- Wisconsin v. Yoder et. al. (1972, mai 15.). *Supreme Court of the United States*. 406 U.S. 205. Lastet ned 01. mars, 2007, fra <http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/conlaw/yoder.html>.

VEDLEGG

1.1: Religious Fundamentalism Scale

Please give your reactions to each of the statements below, according to the following scale:

-4 if you *very strongly disagree* with the statement.

-3 if you *strongly disagree* with the statement.

-2 if you *moderately disagree* with the statement.

-1 if you *slightly disagree* with the statement.

0 if you feel exactly and precisely neutral about the item.

+1 if you *slightly agree* with the statement.

+2 if you *moderately agree* with the statement.

+3 if you *strongly agree* with the statement.

+4 if you *very strongly agree* with the statement.

You may find that you sometimes have different reactions to different parts of a statement.

For example, you might very strongly disagree (“-4”) with one idea in a statement, but slightly agree (“+1”) with another idea in the same item. When this happens, please combine your reactions, and write down how you feel on balance (a “-3” in this case).

1. God has given humanity a complete, unfailling guide to happiness and salvation, which must be totally followed.
2. No single book of religious teachings contains all the intrinsic, fundamental truths about life. *
3. The basic cause of evil in this wrold is Satan, who is still constantly and ferociously fighting against God.
4. It’s more important to be a good person than to believe in God and the right religion *
5. There is a particular set of religious teachings in this world that are so true, you can’t go any “deeper” because they are the basic bedrock message that God has given humanity.
6. When you get right down to it, there are basically only two kinds of people in the world: the Righteous, who will be rewarded by God; and the rest, who will not.

7. Scriptures may contain general truths, but they should NOT be considered completely, literally true from beginning to end. *
8. To lead the best, most meaningful life, one must belong to the one, fundamentally true religion.
9. "Satan" is just the name people give to their own bad impulses. There really is *no such thing* as a diabolical "Prince of Darkness" who tempts us. *
10. Whenever science and sacred scripture conflict, science is probably right. *
11. The fundamentals of God's religion should never be tampered with, or compromised with others beliefs.
12. *All* of the religions in the world have flaws and wrong teachings. There is *no* perfectly true, right religion. *

* indicates item is worded in the con-trait direction, for which the scoring key is reversed.

(Altemeyer & Hunsberger, 2004, s 52).

1.2: Undervisning av Ateisme/Kristendom i Offentlige Skoler

Ateister/agnostikere ble gitt følgende spørsmål:

"Suppose a law were passed requiring strenuous teaching in public school against belief in God and religion. Beginning in kindergarden, all children would be taught that belief in God is unsupported by logic and science, and that traditional religions are based on unreliable scriptures and outdated principles. All children would eventually be encouraged to become atheists or agnostics. How would you react to such a law?"

Kristne ble gitt følgende spørsmål:

"Suppose a law where passed requiring the strenuous teaching of religion in public schools. Beginning in kindergarden, all children would be taught to believe in God, pray together in school several times each day, memorize the Ten Commandments and other parts of the Bible, learn the principles of Christian morality, and eventually be encouraged to accept Jesus Christ as their personal savoir. How would you react to such a law?"

To svaralternativer ble gitt:

(1) I think this would be a bad law. No particular kind of religious beliefs should be taught in public schools.

(2) I think this would be a good law. These particular beliefs should be taught in public schools.

(Hunsberger & Altemeyer, 2006, s. 73-74).

1.3: Den Spørrende Tenåring

Spørsmål til religiøse:

”Suppose a teenager came to you for advice about religion. S/he had been raised in a nonreligious family as an atheist, but now this person is thinking about becoming much more religious, and wants your advice on what to do.”

Spørsmål til ateister/agnostikere:

”Suppose a teenager came to you for advice about religion. S/he had been raised a Christian, and religion had played a big part in how s/he had been raised. But now this person is having questions about that religion, and wants your advice on what to do.”

De fikk så følgende spørsmål:

- (a) What would you say?
- (b) Would you want this person to end up believing what you believe?
- (c) Would you try to lead them to share your beliefs?

(Hunsberger & Altemeyer, 2006, s. 70-71).

1.4: Religious Emphasis Scale

Denne skalaen måler i hvilken grad religion ble vektlagt ens oppvekst. Minimum skåre er 0, maksimum 98. UAs skårer rangerte fra 48 til 96, og hadde en snittskåre på 64.7, mer enn dobbelt det for utvalget (30.3).

“To what extent did you have a “religious upbringing”. That is, to what extent, adding it all up, did the important people in your life – such as your parents, teachers, and church officials (if any) – do the following as you were growing up?”

0 = To no extent at all

1 = To a slight extent

2 = To a mild extent

3 = To a moderate extent

4 = To a appreciable extent

5 = To a considerable extent

6 = To a great extent

1. Emphazise going to church; attending religious services?
2. Teach to you to obey the commandments of a supreme, supernatural being?
3. Review the teachings of the religion at home?
4. Teach you to obey the instructions and rules of persons in your religion (such as ministers, priests, bishops, rabbis, bards of deacons) who acted as God’s representatives?
5. Get you to read scripture or other religious material?
6. Teach you to fear the wrath of God and eternal punishment for sinning?
7. Have you pray before bedtime?
8. Teach you that persons who tried to change the meaning of scripture and religious laws were evil and doing the devil’s work?
9. Discuss moral “dos” and “don’ts” in religious terms?
10. Teach you to obey government authority (“rendering unto Ceasar”) so long as it did not conflict with religious principles?
11. Observe religious holidays; celebrate events like Christmas in a religious way?

12. Draw up stricter rules about what you could and could not do than other kids you knew had to obey?
13. Teach you that your religion's rules about morality were absolutely right, not to be questioned?
14. Stress being a good representative of your faith, who acted in a way a devout member of your religion would be expected to act?
15. Teach you that your religion was the truest religion, closest to God?
16. Stress that it was your responsibility to fight Satan and all his disciples all your life?

(Altemeyer & Hunsberger, 1997, s. 22-23)

1.5: Christian Orthodoxy Scale

Denne skalaen måler i hvilken grad man . UAs skårer rangerte fra 26 til 116, med snitt på 76.3, sammenlignet med 147.4 for utvalget. Mens UA ikke *veldig sterkt* avviste alle de kristne dogmene - minimumskåre er 24 - ville nok foreldrene si at de hadde "lært bedre".

Please give your reactions to each of the statements below, according to the following scale:

- 4 means you *very strongly disagree* with the statement.
- 3 means you *strongly disagree* with the statement.
- 2 means you *moderately disagree* with the statement.
- 1 means you *slightly disagree* with the statement.
- 0 means you are completely neutral, neither disagreeing nor agreeing.
- +1 means you *slightly agree* with the statement.
- +2 means you *moderately agree* with the statement.
- +3 means you *strongly agree* with the statement.
- +4 means you *very strongly agree* with the statement.

1. God exist as Father, Son, and Holy Spirit.

2. Humans are not special creatures made in the image of God; we are simply a recent development in the process of animal evolution. *
3. Jesus Christ as the divine Son of God.
4. The Bible is the word of God given to guide humanity to grace and salvation.
5. Those who feel that God answers prayers are just deceiving themselves. *
6. It is ridiculous to believe that Jesus Christ could be both human and divine. *
7. Jesus as born of a virgin.
8. The Bible may be an important book of moral teachings, but it is no more inspired by God than were many other books in the history of humanity. *
9. The concept of God is an old superstition that is no longer needed to explain things in the modern era. *
10. Christ will return to earth someday.
11. Most of the religions in the world have miracle stories in their traditions, but there is no reason to believe any of them is true, including those found in the Bible. *
12. God hears all our prayers.
13. Jesus may have been a great ethical teacher, as other people have been in history, but he is not the divine Son of God. *
14. God made man of dust in God's own image and breathed life into him.
15. Through the life, death, and resurrection of Jesus, God provided a way for the forgiveness of humanity's sins.
16. Despite what many people believe, there is no such thing as a God who is aware of our actions. *
17. Jesus as crucified, died, and as buried, but on the third day he arose from the dead.
18. In all likelihood there is no such thing as a God-given immortal soul in us that lives on after death. *
19. If there ever was a person as Jesus of Nazareth, he is dead now and will never walk the earth again. *
20. Jesus miraculously changed real water into real wine.
21. There is a God who is concerned with everyone's actions.
22. Jesus' death on the cross, if it actually occurred, did nothing in and of itself to save humanity. *
23. There is really no reason to hold to the idea that Jesus as born of a virgin. Jesus' life showed better than anything else that he is exceptional, so why rely on old myths that don't make any sense. *

24. The Resurrection proved beyond a doubt that Jesus as the Christ or Messiah of God.

Halvparten av påstandene er pro-religion, og den andre halvparten (markert med en asterisk *) er reversert - de avviser religiøse dogmer. Pro-religion enheter skåres fra 1-9, de reverserte enhetene motsatt (9-1), og summeres. Totalskåre rangerer fra 24 (min.) til 216 (max.), med 120 som ”nøytral”. De 24 enhetene har en interkorrelasjon på .66, som reflekterer styrken for hvilket kristne overbevisninger er lært som et samordnet system.

(Altemeyer & Hunsberger, 1997, s. 24-26).

1.6: The Paths to Reassurance and the Paths to Doubt

Utvalget ble spurt om å tenke tilbake og indikere hva de gjorde når religiøse spørsmål dukket opp. De ble gitt tolv alternativer, og skulle indikere med tallene 0-6 i hvilken grad de hadde gjort alternativene. Tallene bak hver av alternativene i tabellen nedenfor viser utvalgets gjennomsnittlige rangering.

Første halvdel av alternativene er ensidede søk, som derfor tenderer være bekreftende, og fører derfor ikke ofte til aktiv religiøs tvil. Den siste halvdel er mer to-sidede søk som har større potensial til å kunne føre til aktiv religiøs tvil og dermed starte den spørrende på veien til apostasi.

1. Talked with my parents. (2.03)
2. Read the Bible or other religious material. (1.66)
3. Talked with friends who belonged to my religion. (1.90)
4. Prayed for enlightenment and guidance. (1.86)
5. Talked with a religious authority, such as a minister, priest, or rabbi. (0.94)
6. Purposely went on ”retreats” or to “church camps” to renew my faith. (0.88)
7. Sought out people from other religions, to see if what they believed made sense. (1.24)
8. Very critically analysed each belief. (1.72)
9. Decide to believe only what could be proven true, even if it meant giving up my religion. (1.17)

10. Purposely read books, plays, and essays that went against my religious beliefs. (0.56)
11. Talked with friends who had no religious beliefs, about why they did not believe.
(1.71)
12. Made a determined effort to get as much information against religion as for it. (0.65)

(Altemeyer & Hunsberger, 1997, s. 17-18).